

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА В СИСТЕМНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОМУ РАКУРСІ

З.Г.Козирева, канд. філол. наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕХІДНІ ЯВИЩА В НОВІТНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

На матеріалі, вибраному із численних лексикографічних праць XIX-XX ст., простежується перервність у викладі сучасних понять у сфері конфесійної лексики через механістичне дотримання давніх традицій у вітчизняній лексикографії.

The article is based on the lexicographic works of the XIX-XX-th century. The lack of completeness in the presentation of modern concepts from the field of confessional lexis as a result of dogmatic following of old traditions is studied in the article.

Сучасні тлумачні словники національних мов (передусім академічного типу) являють собою скарбницю культури певного періоду, де як у дзеркалі відображена не лише його історична пам'ять, але й еволюція світосприймання з певною реакцією на ті чи інші інновації його представників, правлячої еліти, інституцій і т.п. Хронологічна адекватність у викладі понять – визначальний критерій об'єктивно виваженої семантичної характеристики лексичних одиниць, що часом порушується. І це дається взнаки, коли справа заходить про актуалізацію в певну епоху слів пасивного мовного фонду, а то й власне тих, що перебували раніше на периферії комунікативного словника. Йдеться передусім про нове життя давніх слів (у тому числі запозичень) у системі виразових засобів української мови. Джерела поширення їх, як і сфери вживання, є найрізноманітніші: побут, культура (матеріальна і духовна), суспільне життя, віросповідання тощо. Проблеми відображення перехідних явищ в системі словника сучасної літературної мови можна продемонструвати на аналізі однокореневого гнізда слів з вихідною назвою *мормони*.

Після знаменного 1991 р. в Україну завітали численні місії християнських церков і сект, діяльність яких захопила різні верстви

українців зваблivelyстю зібрань, витонченим прищепленням віри, відправами, схожими на спектаклі, де мозаїчно переплелися релігійні традиції зі світським молодіжним вербально-музичним, пантомімічним супроводом.

Наші знання про цю сферу суспільного буття досі здебільшого були уривчасті й випадкові, про що слушно зауважують дослідники: „Брак знань про релігії інших країн і континентів, читання неправдивих статей і книжок про релігії у період засилля безбожництва – усе це спричинило неймовірну плутанину в головах багатьох українців і українок, часом навіть високоосвічених, з дипломами й атестатами”¹. Що, скажімо, нам відомо про мормонів? В 11-томному Словнику української мови читаємо: “**Мормони** - члени релігійної секти у Північній Америці, віра яких є сумішшю християнства і багатобожжя”². Далі словникова ілюстрація натякає на один із законів мормонів – “Слово мудрості”, що забороняє вживати шкідливі для здоров’я алкогольні напої, каву, а також радить позбутися згубних звичок – палити, уживати наркотики і т. ін.

Визначення в енциклопедіях виразніше: „**Мормони** – члени релігійної секти, створеної в США 1830 р. Релігійні погляди мормонів являють собою еклектичну суміш елементів християнства, буддизму, античних релігій та ін.³ Тут же поряд із самоназвою *мормони* (англ. mormon) подана давня офіційна назва – Святі останніх днів (англ. Latterday Saints). Про секту, а не церкву йдеться у Словнику іншомовних слів за редакцією О.С.Мельничука: „**Мормони** – члени релігійної секти, заснованої в XIX ст. в США Дж. Смітом, що 1830 р. опублікував книгу, яку видав за переклади нібито знайдених ним таємничих письмен ізраїльського пророка Мормона (звідси й назва). Релігійні погляди мормонів є еклектичною сумішшю різних релігій”⁴.

Натомість новітні переклади основоположних мормонських джерел (“Книга Мормона”, “Учення і Завіти”, “Перлина”), твори фундаторів церкви та її пророків, як і сучасні періодичні видання (часописи “Ліягона” і “Друг”) одноставно доводять, що існує мормонська церква, власне, Церква Святих Останніх Днів, як відроджена церква Ісуса Христа: *Наше послання – мир на землі і добра воля щодо всіх людей, любов, милосердя й прощення – ось що має спонукати всіх пов’язаних з Церквою Ісуса Христа Святих Останніх Днів (Д.-Ф. Сміт, 142); Отже, ми маємо двох свідків – Біблію й Книгу Мормона, обидві книги свідчать про ту саму істину:*

що Ісус є Христос, що Він помер і живе знову, розірвавши пута смерті й перемігши могилу. Ця друга книга є додатковим доказом цього факту. Святі останніх днів мають цей доказ на додаток до того, чим володіє християнський світ, який не вірить у Книгу Мормона (с. 204); Ісус – наш Спаситель і наріжний камінь нашого богослов'я (Ліягона, №5, 2000, 11); 6 квітня 1830 року через одкровення Ісус наказав Джозефу Сміту знову відновити Його Церкву. Ісус був главою Своєї Церкви, коли жив на землі. Він і тепер є глава Своєї Церкви. Члени Його Церкви і тепер називаються святі. Свою теперішню Церкву Ісус назвав Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів. Слова “Святі Останніх Днів” показують, що це Церква Ісуса Христа, яка існує на Землі у наш час (ОЄ, с. 117); Церква Ісуса Христа Святих останніх Днів: Офіційна назва Церкви Ісуса Христа, яку він відновив у наш час через пророка Джозефа Сміта. Цю церкву іноді скорочено називають мормонська церква (с. 258).

Безпідставні намагання деяких дослідників пояснити назву *мормони* на позначення членів релігійної організації загальною англійською назвою *тоттон* у значенні “багатоженець”. До речі, таке тлумачення подано у Словнику іншомовних слів А.Н.Чудінова: „Мормони – релігійна секта, що проповідує теократію і полігамію”⁵.

Уперше слово *мормони* в лексикографічних джерелах української мови зустрічається в “Словарі чужих слів” З.Кузелі і М.Чайковського, а згодом у “Словнику чужомовних слів” із явно застарілими тлумаченнями: „Релігійна секта у Північній Америці, що признає багатоженство”⁶. „Мормони – члени північноамериканської секти; їх релігійне вірування є мішаниною різних релігій; визнають спільність майна і полігамію, вірять у переселення душ, у злих і добрих духів тощо”⁷.

Приписування мормонам багатобожжя з’явилося пізніше (на поч. ХХ ст.). У давніших словниках кінця ХІХ ст. (на жаль, лише російських): А.Д. Міхельсона “30000 иностранных слов, вошедших в употребление в русском языке” (М.,1870), А.Н.Чудінова „Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка” (С.-П.,1894) про це не згадується. Натомість А.Н.Чудінов підкреслює полігамні стосунки, що існують всередині релігійної організації.

Нас передусім цікавить, звідки з’явилося тлумачення про сповідування мормонами багатобожжя. Як уже зазначалося, сучасні українські та російські лексикографічні джерела в цьому питанні

одностаїні. Такий тенденційний підхід мотивується тривалим перекоховуванням застиглих тлумачень з російських лексиконів ХІХ ст., починаючи з А.Д. Міхельсона та А.Н. Чудінова і завершуючи “Энциклопедическим словарем” Ф.А. Брокгауза – П.А. Ефрона (1896), де йдеться про полігамію, а в радянські часи – “Словарем иностранных слов” (1937), де виразно прописана теза про суміш християнства з багатобожжям, як тавро, без належного її витлумачення. Звичайно, в історії мормонської церкви були на світанку її становлення на американському континенті вельми дошкульні і несумісні з християнським віровченням в етиці етапи, пов’язані з полігамією, що доходило до запеклих сутичок із суспільством і державою. Але, юридично відмовившись від багатожинства (1890 р.) і взявши за кредо чітку організованість своїх членів задля практичної діяльності, секта еволюціонувала успішно в церкву з вельми перспективним соціальним спрямуванням, що відзначено вже у славнозвісному «Энциклопедическом словаре» Гранат, де читаємо: “Однією з головних основ проповіді мормонів є ідея праці. Тому, де б не з’являлися ці проповідники “релігії труда” (а їхні місіонери знаходяться в найвіддаленіших країнах), вони швидко доводять свої громади до дивовижного економічного добробуту”⁸. І як неупереджено засвідчив „Энциклопедический словарь”, “оселившись у штаті Іллінойс, вони перетворили жалюгідне містечко Коммерс на квітуче місто, назване ними Наува (Nauva) з просторим, оригінальним за архітектурою храмом”⁹. Ця ідея проймає також культ повноцінної сім’ї, що є надійною клітиною в послідовному втіленні Божих заповідей та плідної діяльності церкви на землі, яка має ствердити її праведність як живої церкви Ісуса Христа. Цьому служить і система дисциплінованого самонавчання, що зводиться до ретельного засвоєння текстів основоположних джерел та Біблії у розгалуженій системі церковної освіти різного рівня. У Прово (штат Юта) відкрито Університет імені Бригама Янга, де на різних факультетах одночасно здобувають освіту понад 30 тисяч студентів, а з 2000 р. діє освітня програма, яка допомагає молоді здобувати вищу освіту через надання кредитів. Справді, на певному історичному етапі (у перші роки існування організації, за умов суворих переслідувань і утисків) мормонам було дозволено полігамні стосунки, але невдовзі їх було скасовано і натомість запроваджено суворі моногамні подружні взаємини, викладені в “Законі цнотливості”, хоч

лексикографічні джерела ще тривалий час, аж до середини ХХ ст. продовжують наголошувати на цьому.

За свідченнями прихильників і послідовників мормонізму, походження самоназви *мормони* пов'язане з “Книгою Мормона”, яку отримав Джозеф Сміт на золотих пластинах і переклав англійською мовою з мови оригіналу, а власне Книгу впорядкував і написав до неї частину Мормон – пророк, що жив у IV ст. н.е., а перед загибеллю передав її на збереження своєму синові Моронію. У цій Книзі викладено історію давніх вихідців з Палестини, що переселилися до Америки і отримали для неї особливі одкровення.

Отже, офіційна назва мормонів – святі останніх днів, а повна назва релігійної організації – Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів. Тож безпідставним видається приписування багатобожжя мормонам, які сповідують християнство, вірячи в триєдиного Бога. На сучасному етапі Мормонська церква (Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів) набула надзвичайного поширення в усьому світі і має організації в понад 100 країнах світу, налічуючи понад 11 мільйонів членів. Перші лексикографічні свідчення наголошували, що мормони – переважно заможні фермери, що первісно рекрутувалися з дрібної буржуазії. На сучасному етапі ця обставина набуває неабиякого значення, адже США відтепер зорієнтовані на перетворення своєї країни на всесвітній інтелектуальний центр і зосередили акценти на традиційній галузі – сільськогосподарському виробництві, основу якого в Америці здавна становили мормонські громади.

СУМ подає й похідний абстрактний іменник *мормонство* зі значенням “погляди, переконання, поведінка мормонів” [2, с.803]. З'явився вже й синонім до цього слова – *мормонізм*: *“Мормонізм прийшов у світ для світового блага. Навчаючи істини, прищеплюючи моральність, охороняючи чистоту домівок, шануючи владу й уряд, заохочуючи до набуття освіти і підносячи людей, наша релігія засуджує злочини і є ворогом тиранії в будь-якій формі. Мормонізм прагне підняти, а не знищувати суспільство* (Д.-Ф.Сміт, с.124).

Часто вживаним видається і похідний прикметник *мормонський*: *Мормонський* *люд* *налаштований* *доброзичливо і щедро допомагати бідним і нещасним; немає серед святих останніх днів тих, хто чує, і тих, хто не чує мене зараз, жодного, хто не вділив би від себе нужденному ближньому* (Д.-Ф.Сміт, с.194); *Типовий мормонський дім є храмом сім'ї. ... Тут навчають заповідей*

моральності й релігійних істин і тактовно наголошують на їхній важливості (с.124).

Видається, що настав час поглянути на мормонів неупереджено, з урахуванням новітніх реалій і умов сьогодення, та запропонувати більш коректне, на наш погляд, витлумачення загальної назви:

Мормони, -ів, мн. (одн. *мормон*, -а, ч.; *мормонка*, -нки, ж.). Послідовники мормонізму, члени Церкви Ісуса Христа Святих Останніх Днів. *Джозефа Сміта запитали, чим відрізняється релігія мормонів від інших. Він відповів: „Уся різниця полягає в дарі Святого Духа”* (Л., 2001, №4, с.10).

Від імені Мормона (*Mormon*) – легендарного пророка і засновника релігійної громади, який жив у IV ст. н.е. і написав частину до книги, надруковану Дж.Смітом під назвою “Книга Мормона”.

Варто також подати похідні від цього слова:

Мормонський, -а –е. Стос. до мормони, мормонізм, мормонство. *Провідники Церкви закликали членів Церкви, засоби інформації та інших вживати повну й правильну назву Церкви – Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів – і уникати термінів „Мормонська Церква” або „Церква СОД”* (Ліягона, 2001, №4, с.2). // Властивий мормонам, мормонізму, мормонству; характерний для них. *Мормонський люд налаштований доброзичливо і щедро допомагати бідним і нещасним; немає серед святих останніх днів тих, хто чує мене зараз, жодного, хто не вділив би від себе нужденному ближньому* (Дж.-Ф.Сміт, с. 194). // Належний мормонам. *Мормонський храм – свята будівля, звичайно відноситься до дому Господнього, в якому виконуються священні обряди, такі як обряд вічного шлюбу* (Основи Євангелії, с. 258); *Святкування упродовж однієї години включало виконання хором мормонської skinії дев'яти піонерських гімнів і виступ оркестру на храмовій площі* (Ліягона, 2001, №4, с.1). Δ **Мормонський перехід** – вимушене переселення, здійснене святими останніх днів в 1846 – 1847 рр. з Наву (штат Іллінойс) на захід до Долини Великого Солоного озера (штат Юта). Δ **Мормонський хор** – хор skinії Церкви Ісуса Христа Святих Останніх Днів.

Мормонізм, -у, ч. 1. Християнське віросповідання, що виникло в 1830 р. у Північній Америці, засноване Джозефом Смітом і ґрунтується на “Книзі Мормона”, де визнається безперервне надання

одкровенень через Святого Духа, хрищення дорослих і померлих. Мормонізм прийшов у світ для світового блага. Навчаючи істини, прищеплюючи моральність, охороняючи чистоту домівок, шануючи владу й уряд, заохочуючи до набуття освіти й підносячи людей, наша релігія засуджує злочини і є ворогом тиранії в будь-якій формі. Мормонізм прагне підняти, а не знищувати суспільство (Дж.-Ф.Сміт, с. 124). 2. Ідеологія та звичаї мормонів. Мормонізм визнає, що основними принципами і обрядами євангелії є: перше – віра в Господа Ісуса Христа, друге – покаяння, третє – хрищення зануренням у воду для відпущення гріхів, четверте – рукопокладення для надання дару Святого Духа (Друг, 2001, №12, вставка); Істина в мормонізмі. Бог – його творець. Він – наш щит (Ліягона, 2001, №8, с. 34).

Мормонство, -а, с. Т.с., що мормонізм.

¹Степовик Д. Релігії, культу і секти світу. – К., 1997.– С.84;

²Словник української мови в 11-ти томах. – Т. IV. – К., 1980. – С.803;

³Український радянський енциклопедичний словник. – Т. II. – С. 447;

⁴Словник іншомовних слів / За ред. О.С.Мельничука. – К., 1974. – С. 449;

⁵Чудинов А.Н. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка. – С.-П., 1894 – С. 549; ⁶Кузеля З., Чайковський М. Словар чужих слів. – Чернівці, 1910. – С. 207; ⁷Словник чужомовних слів. – К., 1932. – С. 269;

⁸Гранат. Энциклопедический словарь. – Т. 29. – С. 334; ⁹Брокгауз Ф.А.,

Эфрон П.А. Энциклопедический словарь. – Т.19. – С. 864.

І.О. Гаценко, асп.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНИХ СЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ЇХ СЕМАНТИЧНИМИ ОЗНАКАМИ

У статті розглядаються семантичні особливості звуконаслідувальних слів української мови, подається їх класифікація, виділяються найпоширеніші типи та групи оноματοпоетичних слів.

Проведене дослідження дозволило виділити 4 продуктивні класи (звуконаслідувальні слова, що пов'язані з людиною та її діями, оноματοпоетичні слова, що виражають звукові ознаки явищ та звучань неживої природи, оноματοпоетичні слова, що є наслідуванням звуків живої природи, наслідування звучань, що